

KS. DAMIAN KWIATKOWSKI
Katolicki Uniwersytet Lubelski

LITURGIA MIEJSCEM URZECZYWISTNIANIA SIĘ KOŚCIOŁA DOMOWEGO

Słowa kluczowe: Kościół domowy, liturgia, liturgia domowa, urzeczywistnianie, rodzina

1. Wstęp. 2. Związek Kościoła, rodziny i liturgii. 2.1. Miejsce rodziny w Kościele. 2.2. Relacja Kościoła do liturgii. 2.3. Liturgia Kościoła domowego. 3. Podmiotowość domowego Kościoła w liturgii. 3.1. Domowy Kościół celebrujący liturgię. 3.2. Domowy Kościół uczestniczący w liturgii Kościoła. 3.3. Domowy Kościół przygotowujący się do liturgii. 4. Troska Kościoła o świadomość liturgiczną rodzin. 4.1. Ruch Domowy Kościoł. 4.2. Liturgia ruchu Domowy Kościół. 5. Zakończenie

1. WSTĘP

Od czasu Soboru Watykańskiego II bardzo rozwinęła się samoświadomość Kościoła – jak Kościół rozumie sam siebie. Współcześnie nie posługujemy się jedną precyzującą definicją, jednak obrazy, którymi posłużył się Sobór przy opisywaniu Kościoła¹, pozwalają teologii prawdziwie zapoznać się z jego naturą. Wynikające z Konstytucji o Kościele *Lumen gentium* rozumienie Kościoła jako misterium komunii trynitarniej, nacechowanej wymiarem misyjnym², ujawnia chrześcijańską tożsamość wiernych na różnych płaszczyznach ludzkiej egzystencji.

Podstawowym środowiskiem, w jakim żyje człowiek jest jego rodzina. Refleksja teologiczna nad Kościołem i pojmowanie go w aspekcie *communio* sprawia, że

¹ Sobór Watykański II posługuje się przy opisywaniu Kościoła różnymi obrazami biblijnymi, takimi jak: owczarnia, rola uprawna, winorośl, budowla Boża, by ukazać jego naturę jako misterium i wspólnotę ludu Bożego. Por. Sobór Watykański II, Konstytucja dogmatyczna o Kościele *Lumen gentium*, 21 XII 1964 r., nr 6, w: *Sobór Watykański II. Konstytucje, dekrety, deklaracje*, red. M. Przybył, Poznań: Pallottinium 2002, 104–166 [dalej cyt.: KK].

² Zob. R. Skrzypczak, *Kościół jako misterium, communio i missio, Przejrzysta wizja eklezjologii katolickiej 40 lat po soborowej konstytucji Lumen gentium*, Warszawskie Studia Teologiczne 17 (2004), 167–184.

rodziny nie można pojmować jako prostego bytu w strukturze Kościoła, ale jako rzeczywistość wpisująca się istotowo w wspólnotową naturę Kościoła. Rodzina jest bowiem najmniejszą wspólnotą Kościoła i jak ujmuje to nauczanie Soboru: jest „nie-jako Kościołem domowym – *velut ecclesia domestica*” (KK nr 11, por. DA 11)³.

Pogłębiona refleksja teologiczna o Kościele, ma wpływ także na rozumienie liturgii. Jak ukazuje Konstytucja o liturgii *Sacrosanctum Concilium*⁴, jest ona czynnością samego Chrystusa, która uświęca człowieka i oddaje cześć Bogu (por. KL 7). W ten sposób liturgia przynależy do istoty Kościoła. Jest ona bowiem jego epifanią; znakiem, który jednocześnie go uwidacznia i urzeczywistnia jako Lud Boży.

Takie postrzeganie rzeczywistości Kościoła pozwala nam dostrzec szereg relacji między Kościołem, liturgią i rodziną. Nie jest to zależność, która odzwierciedlałaby tylko wzajemnie spełnianie względem siebie określonych funkcji. Współzależność odnosi się tu do istoty ich natury. Rozumiejąc liturgię jako urzeczywistnianie się Kościoła, a rodzinę jako Kościół domowy, można zadać pytanie: czy mamy prawo w konsekwencji wnioskować, że liturgia w odniesieniu do rodziny także staje się miejscem jej urzeczywistniania się?

W celu udzielenia odpowiedzi na postawione pytanie, zostanie przeprowadzona analiza rozumienia rodziny jako Kościoła domowego oraz ukazane zostaną elementy urzeczywistniania się Kościoła w liturgii. Pozwoli to podjąć rozważanie nad aspektem teologicznym liturgii w odniesieniu do rodziny, co umożliwi przebadanie konsekwencji rozumienia jej jako podmiotu liturgii.

W tym opracowaniu zostanie podjęta także kwestia troski Kościoła o zaistnienie w rodzinach świadomości tego, jaką rolę liturgia spełnia w urzeczywistnianiu się ich wspólnoty rodzinnej jako Kościoła. Ukazane to zostanie na przykładzie ruchu Domowy Kościół, który jest przejawem zrzeszenia się wiernych w Kościele i bezpośrednio odwołuje się do soborowej idei Kościoła domowego. Jako część Ruchu Światło-Życie wpisuje się w strukturę formacji liturgicznej⁵.

2. ZWIĄZEK KOŚCIOŁA, RODZINY I LITURGII

By wyjaśnić, czym jest liturgia Kościoła domowego, najpierw dokonać należy zbadania miejsca rodziny w Kościele, następnie ukazać powiązanie Kościoła z liturgią i dopiero w konsekwencji zaprezentować, jak rzeczywistość rodziny i Kościoła odzwierciedlają się w liturgii.

³ Zob. Sobór Watykański II, Dekret o apostołstwie świeckich *Apostolicam actuositatem*, 18.11.12.1965 r., w: *Sobór Watykański II...*, dz.cyt., 377–401 [dalej cyt.: DA].

⁴ Zob. Sobór Watykański II, Konstytucja o liturgii świętej *Sacrosanctum Concilium*, 4 XII 1963 r., w: *Sobór Watykański II...*, dz.cyt., 48–78 [dalej cyt.: KL].

⁵ Na terenie Polski można do najbardziej rozwiniętych organizacyjnie i duchowo ruchów rodzinnych zaliczyć także: Rodzina Rodzin, Ruch Rodzin Nazaretanskich, Spotkania Małżeńskie oraz Synodalne Grupy Rodzin. Por. B. Mierzwinski, J. Wilk, R. Bieleń, *Duszpasterstwo rodzin*, w: *Teologia pastoralna*, t. 2: *Teologia pastoralna szczegółowa*, red. R. Kamiński, Lublin: Wydawnictwo ALTA 2002, 439.

2.1. MIEJSCE RODZINY W KOŚCIELE

W Kościele zawsze przypisywano specjalne znaczenie rodzinie. Jako rodzinę rozumiemy tu „wspólnotę osób opartą na więzach krwi czy adopcji, wspólnotę koncentrującą się wokół relacji rodziców i dzieci. Fundamentem tak pojętej rodziny jest trwały, uznany prawnie związek mężczyzny i kobiety. Dla chrześcijan ma on wymiar sakramentu, staje się *communio personarum*, osobową komunią miłości”⁶. Od samego początku była pojmowana jako wspólnota wiary. Genezę określenia „Kościół domowy” możemy odnaleźć już w Nowym Testamencie, gdzie szczególnie św. Paweł upatruje istnienie Kościoła w rodzinie (zob. Rz 16, 5. 23; 1 Kor 16, 19; Kol 4, 15; Flp 2). Podobnie rozumiano rodzinę w czasach patrystycznych. Znamienne św. Jan Chryzostom określa rodzinę jako – mały Kościół (*ecclesiola*) – wskazując, że modlitwa i nauczanie muszą towarzyszyć chrześcijanom także w domu, dlatego, że dom jest małym Kościołem⁷.

Akcent takiego rozumienia rodziny w późniejszych etapach historii Kościoła został przysłonięty przez rozwijającą się naukę o hierarchicznej strukturze Kościoła. Wrócił on w literaturze teologicznej po Soborze Watykańskim II, który odwołał się do określenia „Kościół domowy” i idącego za nim przesłania w Konstytucji o Kościele (KK 11) oraz w Dekrecie o apostołstwie świeckich *Apostolicam actuositatem* (DA 11). Sobór powołuje się na obecność Chrystusa wśród tych, którzy gromadzą się i żyją w Jego imię (Mt 18, 20) i docenia powagę obecności Zbawiciela w małżeństwie i rodzinie, stanowiący znak Jego miłości do Kościoła (Ef 5, 32). Obecnie, posługując się pojęciem Kościół domowy, rozumiemy go jako małżeństwo i rodzinę realizującą posłannictwo chrześcijańskie, wynikające z sakramentu chrztu i małżeństwa, oznaczające i urzeczywistniające wspólnotę Kościoła⁸.

2.2. RELACJA KOŚCIOŁA DO LITURGII

Zagadnienie powiązania Kościoła z liturgią jest obszerne w treść. Z punktu widzenia tego opracowania istotna jest kwestia sposobu urzeczywistniania się Kościoła w liturgii. Liturgia jest nie tylko objawieniem się Kościoła, ale jest również narzędziem do realizacji podstawnego celu Kościoła, jakim jest zbawienie wiernych. Na polu badań polskich teologów taką głęboką relację liturgii do Kościoła ukazywał m.in. F. Blachnicki. Odczytywał on naukę Soboru Watykańskiego II, dotyczącą znaczenia i usytuowania liturgii w życiu Kościoła, jako zasadę formalną, w której

⁶ B. Mierziński, *Troska kościoła o rodzinę*, Kwartalnik Naukowy Fides et Ratio 3 (2011), nr 7, 121. Definicja ta koreluje z sformułowaniem określającym małżeństwo przez Sobór Watykański II. Zob. KDK 48.

⁷ Por. Św. Jan Chryzostom, *In Epesios homilia* 20, 6, za: M. Fiałkowski, *Rodzina Kościołem domowym*, w: *Teologia pastoralna*, t. 1: *Teologia pastoralna fundamentalna*, red. R. Kamiński, Lublin: Wydawnictwo ALTA 2 2000, 171.

⁸ Por. E. Marczevska, *Domowy Kościół*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. 4, red. R. Łukaszyk, L. Bieńkowski, F. Gryglewicz, Lublin 1983, kol. 104. Taką koncepcję Kościoła domowego prezentuje także Jan Paweł II w swej adhortacji poświęconej rodzinie. Zob. Jan Paweł II, *Adhortacja apostolska Familiaris consortio*, 22 XI 1981 r., nr 17 [dalej cyt.: FC].

inne cechy liturgii są zakorzenione, prawdę, że „liturgia jest znakiem, który objawia i urzeczywistnia Kościół”⁹. Uzasadnienie takiego postrzegania liturgii można odnaleźć w Konstytucji o liturgii, stwierdzającej, że „w liturgii, zwłaszcza w Boskiej Ofierze eucharystycznej, «dokonuje się dzieło naszego Odkupienia», w najwyższym stopniu przyczynia się ona do tego, aby wierni swoim życiem wyrażali oraz ujawniali innym misterium Chrystusa i rzeczywistą naturę prawdziwego Kościoła” (KL 2).

Blachnicki zauważa, iż liturgia ujawnia Kościół nader wszystko z perspektywy społecznej jako lud Boży i wspólnotę. Podał również katalog istotnych elementów treściowych, dotyczących Kościoła jako wspólnoty ludu Bożego, które są elementami liturgii, pojmowanej jako znak urzeczywistniający Kościół¹⁰. Elementy te, zasadnicze dla misji Kościoła, przejawiają się w celebrowaniu liturgii, stając się objawiającym nośnikiem istoty Kościoła. W fakcie, że liturgia jest zgromadzeniem ludu Bożego, uwidacznia się społeczna natura Kościoła, który staje się dla wiernych przedmiotem doświadczenia i przeżycia tej prawdy o nim. Dokonuje się to po wprowadzenie słowa Bożego w społeczność Bożą zwołaną ze świata. Kościół posługuje się tu np. znakiem procesji z Księgą oraz proklamowania i wyjaśniania głoszonego słowa wobec zebranego ludu w celu zbudowania jego wiary¹¹. Przez sprawowanie liturgii Kościół ujawnia się jako lud kapłański. Dzieje się tak, gdy lud Boży modlący się o zbawienie i jedność dla całej ludzkości, pod przewodnictwem kapłana dokonuje ofiarowania Bogu Ojcu ofiary Chrystusa. Kościół, jako mistyczne ciało Chrystusa, ukazuje swe skuteczne i zewnętrzne zjednoczony ze Zbawicielem w Komunii św. Poprzez uczestniczenie wspólnoty wiernych w sakramentalnej Komunii jednoczą się oni z paschalną tajemnicą powrotu Jezusa do Ojca, dokonaną przez Krzyż i Zmartwychwstanie, jednocześnie stając się prawdziwie braterską wspólnotą (por. KK 11). Kościół daje się poznać również jako wspólnota ludu Bożego, o organicznie zhierarchizowanej strukturze, co w liturgii ujawnia się przez podział funkcji liturgicznych. Innym wymiarem Kościoła objawiającym się w liturgii jest eschatologiczny charakter ludu Bożego. W sprawowaniu liturgii, przez doświadczenie zaczątku liturgii niebiańskiej, daje się poznać powołanie wspólnoty do pełnego współtworzenia jedności z Kościołem w niebie (por. KK 50)¹².

Poznanie powyższych elementów w których Kościół urzeczywistnia się w liturgii, służy nam do zweryfikowania tego, jak Kościół domowy winien ujawniać się w liturgii i czy rzeczywiście liturgia jest miejscem, gdzie rodzina objawia naturę Kościoła.

⁹ F. Blachnicki, *Kościół jako wspólnota*, Lublin: Wydawnictwo Ruchu Światło-Życie 1994², 141. Zob. B. Biela, *Miejsce i rola liturgii w urzeczywistnianiu się Kościoła w ujęciu ks. Franciszka Blachnickiego*, Ateneum Kapłańskie 88 (1996), z. 2 (525), 222–238. Zob. B. Nadolski, *Urzeczywistnianie się Kościoła w liturgii w świetle dokumentów Vaticanum II*, Towarzystwo Chrystusowe dla Polonii Zagranicznej, Poznań 1981.

¹⁰ Por. P. Kulbacki, *Liturgia w formacji człowieka do wolności*, Lublin: Polihymnia 2013, 315.

¹¹ Por. F. Blachnicki, *Urzeczywistnianie się Kościoła w liturgii*, *Collectanea Theologica* 37 (1967), z. 1, 26.

¹² Por. tamże, 147; zob. W. Rzemieński, *Eucharystia liturgią nieba i ziemi*, Kraków: Wydawnictwo Tyniec 2012.

2.3. LITURGIA KOŚCIOŁA DOMOWEGO

U podstaw sprawowania liturgii w Kościele domowym znajduje się kapłaństwo wspólne, wykonywane przez wszystkich wiernych na mocy chrztu św., dokonujące się zarówno przez codzienność ich życia, jak i przez uczestniczenie w liturgii. Specyfika Kościoła domowego w odniesieniu do liturgii wynika z sakramentu małżeństwa, z którego rodzi się każda chrześcijańska rodzina. Nie jest to instytucja wyłącznie społeczna, ale w swej istocie ma ona sakralny charakter¹³, w której małżonkowie doświadczają życiodajnej obecności i zbawczego planu Boga¹⁴. Ten charakter rodziny jest zobowiązaniem, gdyż stanowi sposobność do realizacji funkcji kapłańskiej, jak stwierdza Jan Paweł II: „[...] rodzina chrześcijańska może i musi praktykować w wewnętrznej komunii z całym Kościołem poprzez codzienną rzeczywistość Życia małżeńskiego i rodzinnego: w ten sposób rodzina chrześcijańska jest wezwana do uświęcania siebie i do uświęcania wspólnoty kościelnej i świata”¹⁵. Kościół domowy, uczestnicząc w liturgii, zmierza do wspólnego celu ukształtowania człowieka na podobieństwo Chrystusa. Uczestniczenie w liturgii wspólnoty rodzinnej poprzez łaskę Bożą kształtuje członków rodziny na dojrzałych wiernych, świadomie stanowiących członki Mistycznego Ciała Chrystusa¹⁶.

3. PODMIOTOWOŚĆ DOMOWEGO KOŚCIOŁA W LITURGII

Podmiotem liturgii, gdzie oddawana jest cześć Trójcy Świętej, jest sam Chrystus, jako jedyny pośrednik między Bogiem i ludźmi. Kościół przez wypełnianie swego apostołskiego i uniwersalnego zadania kontynuuje misję Chrystusa. W swym publicznym i wspólnotowym wymiarze realizowania misji Zbawiciela Kościół jest podmiotem liturgii. W Kościele wyodrębniamy jako podmiot liturgii ogół wierzących, czy też konkretną zgromadzoną na liturgii wspólnotę wiernych¹⁷. Rodzina jako wspólnota urzeczywistniająca Kościół także może być rozumiana jako podmiot liturgii. Kościół domowy staje się podmiotem liturgii w trzech sytuacjach: gdy w jej ramach celebruje się liturgię, gdy uczestniczy w celebrowaniu liturgii w lokalnej wspólnocie wiernych oraz gdy przygotowuje się do jej przeżywania¹⁸.

¹³ Por. P. Kwiatkowski, *Nel cuore della Chesa, io saro L'amore Chiesa domestica ed evangelizzazione nel magisterio Benedetto XVI*, *Studia nad Rodziną* 17 (2013), nr 2 (33), 150; J. Grześkowiak, *Centralne idee teologii małżeństwa*, w: *Małżeństwo i rodzina w świetle nauki Kościoła i współczesnej teologii*, red. A. L. Szafrński, Lublin 1985, 23. Por. K. Matwiejuk, *Przez sakramentalne małżeństwo ku Kościołowi domowemu*, *Studia Pastoralne* 5 (2009), nr 5, 90.

¹⁴ Por. Z. Kiernikowski, *Dwoje jednym ciałem w Chrystusie*, Warszawa 2001, 11.

¹⁵ FC 57.

¹⁶ Por. W. Nowak, *Liturgia w rodzinie po Soborze Watykańskim II*, *Warszawskie Studia Teologiczne* 24 (2011), nr 1, 188.

¹⁷ Por. *Katechizm Kościoła Katolickiego*, Poznań 1994, nr 1140; D. Brzeziński, *W poszukiwaniu teologicznego sensu liturgii. Refleksje na 2000-lecie chrześcijaństwa*, *Studia Płockie* 28 (2000), 41.

¹⁸ Por. W. Nowak, *Liturgia Kościoła domowego*, *Roczniki Teologiczne* 50 (2003), z. 8, 148; tenże, *Rodzina – domowy Kościół jako podmiot i przedmiot liturgii Kościoła*, w: *Rodzina jako Kościół domowy*, red. A. Tomkiewicz, W. Wieczorek, Lublin: Wydawnictwo KUL 2010, 265–280.

3.1. DOMOWY KOŚCIÓŁ CELEBRUJĄCY LITURGIE

W życiu Kościoła są specyficzne sytuacje, kiedy to liturgię sprawuje się w ramach konkretnej rodziny lub gdy dana celebrowanie liturgiczna odbywa się w wyniku zaistnienia jednego z elementów życia rodzinnego. Należy nam zauważyć, że samo powstanie Kościoła domowego jest konsekwencją sprawowania liturgii, gdyż momentem, kiedy zawiązuje się Kościół domowy, jest zaistnienie sakramentu małżeństwa.

Życie narzeczonych stających się małżonkami zostaje wsparte przez Boga sakramentem, w celu nadania ich życiu nowego duchowego wymiaru. Sakramenty są dane przez Chrystusa jako narzędzia uświęcające różne przejawy egzystencji ludzkiej. Wydarzeniami, które przez sakramentalność małżeństwa nabierają mocy uświęcającej ich życie są: słowa wypowiedane przez małżonków, wszelkie formy budowania wspólnoty małżeńskiej i rodzinnej, nie wykluczając intymnego pożycia małżeńskiego i czynności rodzinnej codzienności¹⁹. Jak uwypukla św. Jan Paweł II, powołanie do świętości małżonków winno się dokonywać według woli Bożej w ich małżeństwie, co z kolei promieniuje na całą zrodzoną w tym sakramencie rodzinę²⁰.

Przejawem życia sakramentalnego Kościoła, dokonującym się dzięki rodzinie jest chrzest święty. Kobieta i mężczyzna na mocy sakramentu małżeństwa, odzwierciedlając relacje Chrystusa i Kościoła, realizują płodną miłość. Dzięki temu w rodzinie „rodzą się nowi członkowie społeczności ludzkiej i stają się dzięki łasce Ducha Świętego przez chrzest dziećmi Bożymi, aby Lud Boży trwał przez wieki” (KK11). *Wskazania* zawarte w *Obrzędzie chrztu* zawierają zalecenie obecności wiernych miejscowego Kościoła przy chrzcie. Wymienieni są jednak przede wszystkim chrzestni, rodzice i członkowie rodziny jako ci, których obecność jest w pierwszym rzędzie oczekiwana²¹. Jak zauważa J. Miazek, w ramach celebrowania chrztu to właśnie rodzina staje się znakiem Kościoła, który jako cała wspólnota przeżywa radość z włączenia do niego nowego wiernego – narodził się duchowy człowiek²². Można stwierdzić, że celebrowanie liturgii pozostałych sakramentów wtajemniczenia chrześcijańskiego: przyjęcie Pierwszej Komunii św.²³ oraz sakramentu bierzmowania²⁴, jest w podobny sposób powiązane ze wspólnotą rodzinną. Rodzina w naturalny

¹⁹ Por. M. Ryan, *Sakramentalność małżeństwa a duchowość małżeńska*, *Communio* 27 (2007), nr 1 (157), 131.

²⁰ Por. FC 34.

²¹ Por. *Wprowadzenie ogólne*, nr 7, w: *Obrzędy chrześcijańskiego wtajemniczenia dorosłych. Dostosowane do zwyczajów diecezji polskich*, Katowice: Księgarnia św. Jacka 2007; *Wprowadzenie teologiczne i pastoralne*, nr 2, 32, w: *Obrzędy chrztu dzieci. Dostosowane do zwyczajów diecezji polskich*, wyd. 3, Katowice: Księgarnia św. Jacka 2009.

²² Por. J. Miazek, *Wychowawcza funkcja liturgii w życiu rodziny chrześcijańskiej*, *Communio* 3 (1982), nr 5 (11), 69.

²³ Papież Jan Paweł II wyrażał uznanie wobec rodziców dzieci przystępujących do I Komunii św. za udział w procesie towarzyszenia im w przyjęciu tego sakramentu. Por. Jan Paweł II, *Przemówienie Ojca Świętego do dzieci pierwszokomunijnych*, Zakopane, 7 VIII 1997 r.

²⁴ We wprowadzeniu obrzędu bierzmowania możemy przeczytać: „Na tę uroczystość należy zaprosić cały lud Boży, którego przedstawicielami są rodziny bierzmowanych i członkowie miejscowej wspólnoty”, *Wprowadzenie teologiczne i pastoralne*, nr 4, w: *Obrzędy bierzmowania. Dostosowane do zwyczajów diecezji polskich*, wyd. 2 popr., Katowice: Księgarnia św. Jacka 2006.

sposób zawsze współtworzy wspólnotę celebrującą te sakramenty, a w wyjątkowych sytuacjach wyłącznie członkowie rodziny tworzą taką wspólnotę.

Sakramentem, który wpisuje się również w życie rodziny, jest Eucharystia, jak: „sakrament małżeństwa jest źródłem bytu rodziny, sakrament chrztu – źródłem jej wzrostu liczebnego, sakrament Eucharystii [...] – źródłem ciągłego odnawiania mocy tamtych sakramentów przez istotną obecność Chrystusa”²⁵. Bóg w sakramentalnej ekonomii zbawienia umożliwił małżonkom możliwość odnalezienia w życiu Kościoła bardzo im bliskie i niewyczerpane źródło umacniające ich na drodze do świętości. Owym źródłem jest spotkanie z Chrystusem dokonujące się w Eucharystii. Zawiera ono element wspólnototwórczy, urzeczywistnia udziału w liturgii Kościoła, jak również jest umocnieniem na drodze zmagania się z doświadczeniami codzienności²⁶.

Uprawnienia w dziedzinie sprawowania Eucharystii w środowisku domu rodzinnego przewidują jej sprawowanie w niektórych szczególnych przypadkach. Do takich należy zaliczyć: „Spotkania rodzinne przy chorych lub starszych osobach, które nie mogą wychodzić z domu i dlatego nigdy nie mogłyby uczestniczyć we Mszy św. W takich wypadkach dołączają się sąsiedzi (bliscy) i inni opiekujący się tymi osobami. [...] Zebrania rodzinne z okazji modłów przy zmarłym – lub z innej okazji o charakterze religijnym”²⁷. Uprawnienie rodziny do przeżywania Eucharystii w środowisku rodzinnym ukazuje, że Kościół domowy zawiera znamiona podmiotu sprawującego liturgię, tak samo jak Kościół lokalny czy Kościół powszechny.

Rodzina jest często podmiotem celebrowania błogosławieństw, będących czynnościami liturgicznymi – jako formy sprawowania sakramentaliów²⁸. Wiele spośród błogosławieństw przypisanych jest właśnie do wydarzeń życia rodzinnego, traktując rodzinę jako szczególny ich przedmiot. Niektórych obrzędów błogosławieństw mogą dokonywać świeccy członkowie Kościoła domowego na mocy wspólnego kapłaństwa, które stało się ich udziałem przez sakramenty chrztu i bierzmowania. Sprawować je mogą nie tylko w sytuacjach nadzwyczajnych, za zgodą miejscowego ordynariusza, ale na mocy swych własnych uprawnień, jak np. jako rodzice wobec dzieci²⁹.

3.2. DOMOWY KOŚCIÓŁ UCZESTNICZĄCY W LITURGII KOŚCIOŁA

Praktyką Kościoła domowego jest w głównej mierze sprawowanie liturgii razem z Kościołem lokalnym, którego są częścią. Nauczanie Jana Pawła II zwracało uwagę, że spożywanie świętych postaci eucharystycznych spaja różnych członków

²⁵ W. Danielski, *Przeżywanie liturgii w rodzinie*, Lublin: Wydawnictwo Ruchu Światło-Życie 1996, 17.

²⁶ Por. J. Miazek, *Wychowawcza funkcja liturgii...*, dz.cyt., 65.

²⁷ *Instrukcja Kongregacji dla spraw kultu bożego dotycząca odprawiania Mszy św. dla specjalnych grup*, 15 V 1969 r., Prawo Kanoniczne 14 (1971), nr 1–2, 267–277.

²⁸ Obrzęd błogosławieństw jednoznacznie klasyfikuje błogosławieństwa: „Błogosławieństwa są czynnościami liturgicznymi”. *Wprowadzenie teologiczne i pastoralne*, w: *Obrzędy błogosławieństw dostosowane do zwyczajów diecezji polskich*, t. 1, Katowice: Księgarnia św. Jacka 1994, nr 16.

²⁹ Por. tamże, nr 18. Zob. P. Kulbacki, *Liturgia błogosławieństw w służbie rodziny*, *Roczniki Teologiczne* 56 (2014), z. 8, 57–77.

rodziny w jedno ciało i pozwala uczestniczyć im w jedności Kościoła powszechnego³⁰. Odzwierciedlenie tej prawdy odnajdujemy w powołaniu rodziny do świętowania niedzieli. W sytuacji, gdy rodzice wraz z dziećmi przystępują każdej niedzieli do tego samego stołu słowa i Eucharystii, odnajdujemy najbardziej wyrazisty znak tożsamości i posługi Kościoła domowego³¹. Jak stwierdza M. Marczewski, Eucharystia spełnia rolę jednoczącą rodzinę z Kościołem, zwłaszcza przez uczestniczenie we Mszy św. niedzielnej. Wyraża on postulat, że rodzina zawsze powinna uczestniczyć wspólnie, gdyż taka praktyka najbardziej ukazuje wspólnotę rodzinną i łączność z całym Kościołem. Postulat ten jest na tyle istotny, że Marczewski proponuje nie organizować specjalnych celebracji Eucharystii ukierunkowanych na udział dzieci czy młodzieży, dowartościowując w ten sposób uczestnictwo całych rodzin³².

Kościół domowy ma również niezwykle odniesienie do *Liturgii godzin*. Nie jest on wspólnotą, która ma w jej sprawowaniu jakieś szczególne uprawnienia. *Liturgia godzin* nie jest także przywiązana do rodziny tak jak do duchownych czy osób konsekrowanych, którzy ślubowali jej sprawowanie. Rodzina jednakże jest zaproszona do wspólnotowego sprawowania tej liturgii w Kościołach lokalnych, a nawet do sprawowania jej we własnym gronie. *Liturgia godzin* jest sposobem uświęcania czasu i ważnym elementem egzystencji Kościoła i dlatego Kościół domowy jest również zachęcony do pielęgnowania tej liturgii. We wprowadzeniu do *Liturgii godzin* możemy przeczytać: „Wypada wreszcie, by i w rodzinie, która jest jakby domowym sanktuarium Kościoła, nie poprzestawano na wspólnych modlitwach, ale także, w miarę możliwości, odmawiano jakąś część Liturgii Godzin, zespalać się w ten sposób tym ściślej z całym Kościołem”³³.

3.3. DOMOWY KOŚCIÓŁ PRZYGOTOWUJĄCY SIĘ DO LITURGII

Rozważając urzeczywistnianie się Kościoła domowego przez liturgię nie sposób uniknąć odniesienia się do nabożeństw, zwyczajów i czynności religijnych dokonujących się w chrześcijańskich rodzinach. Nie jest to liturgia w sensie ścisłym. W. Nowak stwierdza, że liturgia rodzinna, obejmująca wspomniane praktyki, jest liturgią w sensie szerszym³⁴. Dla wielu teologów, w tym dla E. Mitka, każda forma praktykowania wiary w rodzinie staje się „liturgią domową”. Uzasadnienie takiego spojrzenia na liturgię Kościoła domowego należy odczytywać w jej funkcji wprowadzającą dzieci i młodzież w życie liturgiczne Kościoła. Wspólnota domu, w której wiara jest praktykowana poprzez różne czynności, włącza stopniowo młodych swych członków do zwyczajów i sprawowanej liturgii w parafii³⁵.

³⁰ Por. FC 57.

³¹ Por. Jan Paweł II, List apostolski o świętowaniu niedzieli *Dies Dominii*, 31 V 1998 r., nr 36.

³² Por. M. Marczewski, *Małżeństwo i rodzina w parafii*, Chrześcijanin w Świecie 16 (1984), nr 12–13, 66–70.

³³ *Ogólne Wprowadzenie do Liturgii godzin*, Poznań: Pallottinium 1992, nr 6.

³⁴ Por. W. Nowak, *Liturgia w rodzinie...*, dz.cyt., 186.

³⁵ Por. E. Mitek, *Zadania katolickich rodziców*, Perspectiva. Legnickie Studia Teologiczno-Historyczne 5 (2006), nr 1, 125.

Znaczącymi elementami formacji liturgicznej w konkretnej rodzinie jest samo odpowiednie przeżywanie życia sakramentalnego przez jej członków. W szczególności dotyczy to wspólnotowego przygotowywanie do przyjęcia sakramentów inicjacji chrześcijańskiej, przede wszystkim przez udział rodziny w katechezie poprzedzającej przyjmowanie sakramentów³⁶.

Jednym z elementów oddziaływania liturgii na rodzinę jest przeżywanie roku liturgicznego. Liturgia z racji roku liturgicznego daje rodzinie powtarzalne doświadczenie przeżywania misterium wydarzeń zbawczych. Jednocześnie rok liturgiczny jest sposobnością do akcentowania cyklu uroczystości i świąt w formach pobożności ludowej³⁷. Ma to wpływ na głębsze zrozumienie obrzędów liturgicznych, treści teologicznych, a w rezultacie na pogłębienie wiary i rozwój życia sakramentalnego poszczególnych członków rodziny³⁸.

Ważnym elementem w ramach liturgii Domowego Kościoła wpisującym się we właściwe przygotowanie do przeżywania liturgii będzie czytanie słowa Bożego. Czytanie i rozważanie słowa Bożego zawartego w kanonach Pisma Świętego jest stosownym fundamentem do budowania atmosfery modlitwy w rodzinach³⁹. Pismo Święte, gdy jest rodzinnie czytane, stanowi podstawowy czynnik, który ma wpływ na uczestnictwo rodziny w liturgii. O ile inne elementy takiej liturgii wydają się w dużej mierze zależne od okoliczności życia rodzinnego, tak rozważanie objawienia wydaje się nieodłączne w codzienności rodziny.

4. TROSKA KOŚCIOŁA O ŚWIADOMOŚĆ LITURGICZNĄ RODZIN

Rodzina chrześcijańska winna być środowiskiem, gdzie świadomie przeżywa się liturgię. Urzeczywistnianie się Kościoła domowego w liturgii domaga się procesu katechumenatu pochrzcielnego⁴⁰. Powinien on dać podstawę do zagłębienia się w bogactwie rzeczywistości liturgii i jej owoców w rodzinie. Wśród wielu form podejmowania formacji liturgicznej, charakterem dostosowania do rodzin, wyróżnia się Ruch Domowy Kościół.

4.1. RUCH DOMOWY KOŚCIÓŁ

Ruch Domowy Kościół, to ruch wspólnot rodzinnych w ramach Ruchu Światło-Życie, który czerpie z doświadczenia duchowości małżeńskiej ruchu odnowy mał-

³⁶ J. Kobak, *Rodzina szkołą modlitwy*, Roczniki Pastoralno-Katechetyczne 60 (2013), z. 5, 187.

³⁷ Przejawy przeżywania w środowisku rodzinnym zwyczajów i różnych form pobożności ludowej, a nawet formacji religijnej dotyczącej liturgii, jest często określane pojęciem „liturgia Kościoła domowego”. Por. P. Kulbacki, *Błogosławieństwa...*, dz.cyt., 74.

³⁸ Por. Z. Janiec, *Wpływ liturgii domowej na rozwój rodziny*, Anamnesis 2007, z. 60, 95–105, zwł. 101.

³⁹ Por. Benedykt XVI, Adhortacja apostolska o słowie Bożym w życiu i misji Kościoła *Verbum Domini*, 11 XI 2010 r., nr 85.

⁴⁰ O formach katechumenatu przeznaczonego dla osób już ochrzczonych mówi wiele dokumentów Kościoła. Pewne podsumowanie i powoływanie się na nauczanie Kościoła w tej materii można odnaleźć w Dyrektorium ogólnym o katechizacji z 1997 r. Zob. Kongregacja ds. duchowieństwa, *Dyrektorium ogólne o katechizacji*, 15 VIII 1997 r., Poznań: Pallottinum 2002.

żeńskiej *Equipes Noter Dame*. Omawiany ruch powstał na terenie Polski w 1973 r. Jest on ruchem posoborowym, służącym dziełu odnowy i ożywiania Kościoła poprzez niesienie pomocy w formacji dojrzałego chrześcijaństwa⁴¹.

Formacja w Ruchu Domowy Kościół dokonuje się przede wszystkim przez spotkania kręgów, na które składa się od czterech do siedmiu małżeństw. Spotkania odbywają się pod przewodnictwem pary animatorskiej przy obecności moderatora, czyli księdza pełniącego funkcję kierownika duchowego takiego kręgu. Spotkania są organizowane comiesięcznie w mieszkaniach tworzących krąg małżeństw. W ramach tych spotkań wymienia się doświadczenia życia rodzinnego, rozważa wspólnotowo wybrane fragmenty Pisma Świętego oraz przeżywa się program formacyjny. Formację dopełniają rekolekcje, które w przypadku gałęzi rodzinnej w ramach Ruchu Światło-Życie są realizowane w duchu dążenia do ideału dojrzałego małżeństwa chrześcijańskiego⁴².

Ruch Domowy Kościół jest realizacją postulatu, zawartego w dokumentach posoborowych, duszpasterstwa skoncentrowanego wokół liturgii. Realizuje on charakterystykę Światło-Życie w ramach którego realizowanie jest zadaniem wprowadzenia chrześcijan w życie liturgiczne. Liturgia staje się tu centralnym odniesieniem i faktycznym źródłem i szczytem realizowanej formacji⁴³.

4.2. LITURGIA RUCHU DOMOWY KOŚCIÓŁ

Zdaniem realizowanej w ruchu Domowy Kościół formacji jest m.in. uświadomienie, przygotowanie i faktyczne urzeczywistnienie należytego doświadczenia życia liturgicznego. Dokonuje się to m.in. przez przeżywanie piętnastodniowych rekolekcji oazowych. Rekolekcje te mają wzbudzić świadomość misji oraz chęć zaangażowania w dzieło sprawowania liturgii odnowionej po Soborze Watykańskim II⁴⁴. Wszystkim rekolekcjom formacji podstawowej towarzyszy specjalny model przeżywanej liturgii, który odzwierciedla cały rok liturgiczny. Dokonuje się to według ksiąg liturgicznych, zatwierdzonych do użytku własnego Ruchu Światło-Życie w ramach przeżywanych rekolekcji⁴⁵. Drugie w serii przeżywanych rekolekcji piętnastodniowych są w sposób specjalny całościowo poświęcone mistagogi liturgicznej. Zagłębianie się w liturgię Kościoła umożliwiają również przeżycie Triduum paschalnego w formie rekolekcyjnej, przeżywane w parafiach lub wyjazdowo

⁴¹ Por. *Domowy Kościół. List do wspólnot rodzinnych*. Wydanie zebrane, t. I: numery 0–7, Kraków 2003, 23–25; W. Rachwałik, *Domowy Kościół*, *Communio* 6 (1986), nr 6 (36), 104.

⁴² Por. K. Brodzki, F. Wojna, *Oazy Ruchu Światło-Życie*, Warszawa: Wydawnictwo Książka i Wiedza 1988, 75–76.

⁴³ Por. F. Blachnicki, *Liturgia a wspólnota*, Kraków: Wydawnictwo Światło-Życie 2015, 38.

⁴⁴ Por. G. Koc, *Funkcje założone i realizowane Domowego Kościoła Ruchu Światło-Życie. Studium z duszpasterstwa rodzin w świetle materiałów formacyjnych i badań małżonków Domowego Kościoła*, Siedlce: Wydawnictwo Diecezji Siedleckiej Unitas 2013, 87.

⁴⁵ Zob. *Mszal oaz rekolekcyjnych Ruchu Światło-Życie*, Krościenko: Wydawnictwo Światło-Życie 2002; *Lekcjonarz oaz rekolekcyjnych Ruchu Światło-Życie*, Kraków: Wydawnictwo Światło-Życie 2006. *Podręcznik nabożeństw Oazy Nowego Życia I, II, III stopnia*, Lublin: Wydawnictwo Światło-Życie 1997.

w ośrodkach rekolekcyjnych. Rekolekcje takie są częścią podstawowej formacji Ruchu⁴⁶.

Praca roczna drugiego roku formacji podstawowej, gdzie podejmuje się „drogowskazy nowego człowieka”, mające na celu kształtowanie postawy dojrzałości chrześcijańskiej, zawiera tematy pogłębiające poznanie liturgii. Również wypracowywane przez diakonie Ruchu Domowego Kościoła materiały do formacji permanentnej, realizowanej po przejściu formacji podstawowej, zawierają tematykę umożliwiającą pogłębienie przeżywania liturgii⁴⁷.

Zasadnicza część doświadczania liturgii w Ruchu dokonuje się przez pogłębione uczestnictwo w liturgii wspólnot lokalnych w ciągu całego roku. Inicjator tego ruchu w Kościele, F. Blachnicki, podkreślał, że liturgia winna być szkołą życia chrześcijańskiego. Uważał, że dane w ruchu środki winny tak ukształtować w jego członkach świadomość i postawę ducha, by faktycznie umieć urzeczywistniać swe chrześcijańskie życie w liturgii. Apelował, przemawiając do tworzących Ruch, by ciągle na nowo wzbudzać w sobie chęć podejmowania wysiłku, aby w ten sposób liturgia zajmowała należyte miejsce w życiu Ruchu, w całym planie pracy formacyjnej; by w rezultacie członkowie Ruchu stawali się dla innych znakiem, jak przez odpowiednie podejście do liturgii wzrastać w życiu chrześcijańskim. Świadome i zaangażowane uczestnictwo w liturgii powinno powodować dojrzałość w wierze i wzrost nowego człowieka, wszczepionego we wspólnotę Kościoła⁴⁸.

5. ZAKOŃCZENIE

Postrzeganie rodziny jako Kościoła domowego jest znamienne również w relacji, jaka istnieje między rodziną a liturgią. Liturgia jako misterium dane od Boga jest rzeczywistością, w której Kościół się prawdziwie urzeczywistnia. Podobnie rodzina urzeczywistniania się w liturgii jako jej podmiot. W opracowaniu podano szereg sytuacji, w których należy postrzegać rodzinę jako podmiot liturgii. Dzieje się tak zarówno w sytuacji sprawowania sakramentów i sakramentaliów w domu rodzinnym, gdy rodzina staje się żywotną częścią celebrowania liturgii w większej wspólnocie wiernych, jak również gdy wierni doświadczają przygotowania się do liturgii w swych środowiskach rodzinnych. W tak szeroko rozumianej liturgii rodzinnej możemy dostrzec, że rodzina właśnie w sprawowaniu liturgii najbardziej ujawnia się jako część ludu Bożego. Na tym tle można najlepiej dostrzec uczestniczenie rodziny w społecznej naturze Kościoła, jego kapłańskiej misji; komunii ze Zbawicielem; jej funkcjonowanie w hierarchicznym uporządkowaniu Kościoła oraz dążenie do wspólnoty z Bogiem w niebie. Ważnym postulatem jest konieczność uświadamiania rodzin chrześcijańskich o fakcie, że rodziny urzeczywistniają się jako Kościół wła-

⁴⁶ Por. Konferencja Episkopatu Polski, *Zasady Domowego Kościoła*, Krościenko: Wydawnictwo Światło-Życie 2006, nr 19.

⁴⁷ Por. G. Koc, *Funkcje założone...*, dz.cyt., 88.

⁴⁸ Por. F. Blachnicki, *Liturgia w świetle tajemnicy Chrystusa* Sługi, w: tenże, *Charyzmat Światło-Życie*, Kraków: Wydawnictwo Światło-Życie 2010, 64.

śnie po przez liturgię. Jak ukazano, sposobnością do tego jest zapewnienie członkom rodziny katechumenatu pochrzcielnego, jak ma to miejsce w formacji dokonywanej w Ruchu Domowy Kościoł.

BLBIOGRAFIA

- Biela B., *Miejsce i rola liturgii w urzeczywistnianiu się Kościoła w ujęciu ks. Franciszka Blachnickiego*, Ateneum Kapłańskie 88 (1996), nr 2 (525), 222–238.
- Blachnicki F., *Kościół jako wspólnota*, wyd. 2, Lublin: Wydawnictwo Światło-Życie 1994.
- Blachnicki F., *Liturgia a wspólnota*, Kraków: Wydawnictwo Światło-Życie 2015.
- Blachnicki F., *Liturgia w świetle tajemnicy Chrystusa Sługi*, w: F. Blachnicki, *Charyzmat Światło-Życie*, Kraków: Wydawnictwo Światło-Życie 2010, 55–65.
- Brodzki K., F. Wojna, *Oazy Ruchu Światło-Życie*, Warszawa: Wydawnictwo Książka i Wiedza 1988.
- Brzeziński D., *W poszukiwaniu teologicznego sensu liturgii. Refleksje na 2000-lecie chrześcijaństwa*, Studia Płockie 28 (2000), 37–48.
- Domowy Kościół. List do wspólnot rodzinnych*. Wydanie zebrane. T. 1: numery 0–7. Kraków 2003.
- Fiałkowski M., *Rodzina Kościołem domowym*, w: *Teologia pastoralna*, t. 1: *Teologia pastoralna fundamentalna*, red. R. Kamiński, Lublin: Wydawnictwo ALTA 2 2000, 171–176.
- Grześkowiak J., *Centralne idee teologii małżeństwa*, w: *Małżeństwo i rodzina w świetle nauki Kościoła i współczesnej teologii*, red. A. L. Szafrński, Lublin: TN KUL 1985, 22–53.
- Janiec Z., *Wpływ liturgii domowej na rozwój rodziny*, Anamnesis 2007, z. 60, 95–105.
- Kobak J., *Rodzina szkołą modlitwy*, Roczniki pastoralno-katechetyczne 60 (2013), z. 5, 185–199.
- Koc G., *Funkcje założone i realizowane Domowego Kościoła Ruchu Światło-Życie. Studium z duszpasterstwa rodzin w świetle materiałów formacyjnych i badań małżonków Domowego Kościoła*, Siedlce: Wydawnictwo Diecezji Siedleckiej Unitas 2013.
- Kulbacki P., *Liturgia błogosławieństw w służbie rodziny*, Roczniki Teologiczne 56 (2014), z. 8, 57–77.
- Kulbacki P., *Liturgia w formacji człowieka do wolności*, Lublin: Polihymnia 2013.
- Kwiatkowski P., *Nel cuore della Chiesa, io saro L'amore Chiesa domestica ed evangelizzazione nel magisterio Benedetto XVI*, Studia nad Rodziną 17 (2013), nr 2 (33), 141–157.
- Marczewska E., *Domowy Kościół*, w: *Encyklopedia Katolicka*, t. 4, red. R. Łukaszyk, L. Bieńkowski, F. Gryglewicz, Lublin: TN KUL 1983, kol. 104–105.
- Marczewski M., *Małżeństwo i rodzina w parafii*, Chryścjanin w Świecie 16 (1984), nr 12–13, 66–70.
- Matwiejuk K., *Przez sakramentalne małżeństwo ku Kościołowi domowemu*, Studia Pastoralne 5 (2009), nr 5, 89–94.
- Miażek J., *Wychowawcza funkcja liturgii w życiu rodziny chrześcijańskiej*, Communio 3 (1982) nr 5 (11), 64–73.
- Mierzwiński B., J. Wilk, R. Bieleń, *Duszpasterstwo rodzin*, w: *Teologia pastoralna*, t. 2: *Teologia pastoralna szczegółowa*, red. R. Kamiński, Lublin: Wydawnictwo ALTA 2 2002, 403–442.
- Mierzwiński B., *Troska kościoła o rodzinę*, Kwartalnik Naukowy Fides et Ratio 3 (2011), nr7, 121–132.
- Mitek E., *Zadania katolickich rodziców*, Perspectiva. Legnickie Studia Teologiczno-Historyczne 5 (2006), nr 1, 118–138.
- Nadolski B., *Urzeczywistnianie się Kościoła w liturgii w świetle dokumentów Vaticanum II*, Poznań: Towarzystwo Chrystusowe dla Polonii Zagranicznej 1981.
- Nowak W., *Liturgia Kościoła domowego*, Roczniki Teologiczne 50 (2003), z. 8, 148–178.
- Nowak W., *Rodzina – domowy Kościół jako podmiot i przedmiot liturgii Kościoła*, w: *Rodzina jako Kościół domowy*, red. A. Tomkiewicz, W. Wieczorek, Lublin: Wydawnictwo KUL 2010, 265–280.
- Nowak W., *Liturgia w rodzinie po Soborze Watykańskim II*, Warszawskie Studia Teologiczne 24 (2011), nr 1, 185–198.
- Rachwałik W., *Domowy Kościół*, Communio 6 (1986), nr 6 (36), 104–116.

Ryan M., *Sakramentalność małżeństwa a duchowość małżeńska*, *Communio* 27 (2007), nr 1 (157), 124–134.

Rzemiński W., *Eucharystia liturgią nieba i ziemi*, Kraków: Wydawnictwo Tyniec 2012.

Skrzypczak R., *Kościół jako misterium, communio i missio, Przejrzysta wizja eklezjologii katolickiej 40 lat po soborowej konstytucji Lumen Gentium*, *Warszawskie Studia Teologiczne* 17 (2004), 167–184.

LITURGY AS THE PLACE OF ACTUALIZATION OF DOMESTIC CHURCH

Summary

The article presents liturgy as the place of actualization of domestic Church. A family is defined by the Church Magisterium as “domestic Church”; by nature it is connected with the Church. The Church actualizes herself in liturgy, hence a family as its subject should have such experience. The domestic Church becomes the subject of liturgical celebration in three cases: when it takes place in the family, when the family participates in a liturgical celebration in a larger community, and when the family community prepares for liturgy. This article presents that a family originates through the sacrament of matrimony, it gives birth to new members of the Church, whose Christian initiation is accomplished also through sacraments. The second part of the article describes that actualization of the family as the domestic Church occurs during the celebration of a Holy Mass, liturgy of the hours and blessings at home, but also when the family celebrates the day of the Lord through their participation in Eucharist celebrations in a parish. Domestic liturgy covers also devotions and customs associated with liturgy. The last part of the article concerns the role of the family in liturgical life of the Church. This awareness is deepened, for example, by the formation program within the Domestic Church movement which is a form of post-baptismal catechumenate for a family.

Key words: domestic Church, liturgy, domestic liturgy, actualization, family